

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2013 június Ról-ról

Petó Iván: Vitatják – számúzik (Hajdu Tibor: Ki volt Károlyi Mihály, Napvilág Kiadó, Budapest, 2012.)

„Hiszen ha ő önzetlensége és tisztessége mellett nem egy fegyelmezetlen és excentrikus gróf volna, akkor a mi ügyünk egész másként állna... viszont ha »normális« ember volna, akkor azt hiszem Parádon ülne és élvezné a feudális konjunktúrát...” – idézi Hajdu Tibor Károlyi Mihályról Szende Pál, 1918–19-es pénzügyminiszter nővérét, a harmincas évek elejéről, amikor az októbristák többsége, antikommunista alapon szakított a volt köztársasági elnökkel.

A könyv címlapjáról Károlyi néz ránk, 1926-ból, egy párizsi kávéház teraszán készült fényképről. Láthatjuk excentrikus grófnak is, de elhinnénk, ha egyetemi tanárnak mondanák.

A könyvborító hátsó oldalán ez áll: „...Károlyi – némileg anakronisztikus jelenségként – azt az önzetlen, meg nem alkuvó, csak elveitől vezérelt politikustípust képviselte, amelynek visszatérése példaként szolgálhatna a ma politikai életének is.” Szerencsére Hajdu Tibor munkája nem azt nyújtja, ami ezen *Előszóból* kedvcsinálónak kiemelt szöveg alapján esetleg feltételezhető. Sokkal árnyaltabb annál, mint hogy megpróbálja elhittetni: Károlyi elvektől vezérelt politikussága nem fért össze elég súlyos kompromisszumokkal, ha tetszik, megalkuvásokkal. És nem leckézteti a méltatlan utókort, csak néhányszor tesz az írás időszakához kapcsolódó, közvetlenül a ma olvasójának szánt „aktuálpolitikai” megjegyzést.

Károlyi Mihály élete a múlt magyar politikusai között a legjobban dokumentáltak, a legismerhetőbbek közé tartozik. 1977-ben Jemnitz János és Litván György közös munkájaként adták ki róla egy igen részletes, ismeretterjesztőnek szánt komoly életrajzot, ma fantasztikusnak ható 12 ezer példányban (a kor szokásainak megfelelően ezt a kiadványban feltüntették). Egykor szokatlan módon, egy évvel később, 1978-ban a most megjelent könyv szerzője, Hajdu Tibor tette közzé Károlyiról tudományos igényű életrajzi monográfiáját, csaknem ötven nyomdai ív terjedelemben, 11 ezer példányban. A két könyv szellemisége igen hasonló, tehát nem egymással vitázó interpretációkról beszélünk, és mindkét műre áll, hogy lényegében, az egykori politikai tabuk és az azóta megismerhetővé vált források figyelembevételével, ma is vállalhatók. Az érdeklődő elolvashatja Károlyi és felesége önéletrajzait is, és nem utolsósorban, immáron hat vaskos kötetben, megjelent Károlyi levelezése (öt kötet a rendszerváltás után, Hajdu Tibor szerkesztésében, már minden tabu nélkül).

Nem szükséges indokolni, ha 35 év elteltével, új források ismeretében új könyv készül valakiről. Különösen így van ez Károlyi Mihály esetében, hiszen a hetvenes évek második feléhez képest az elmúlt húsz évben jelentős változások történtek nyilvános megítélésében. Újra bőséges teret kapott a Horthy-korszakban, főleg annak első felében dívó, ma azt mondanánk, karaktergyilkos Károlyi-interpretáció: annak bizonygatása, hogy jórészt ő felelős a trianoni diktátumért, részben

a Tanácsköztársaságért, és egyébként is politikai, államférfiúi értelemben jelentéktelen, az általa betöltött pozíciók ellátására alkalmatlan figura lett volna, aki ráadásul élete egy részében szoros kapcsolatban állt a kommunistákkal.

Itt a munka tárgya és megjelenésének pillanata szinte elkerülhetetlenné tesz egy kitérőt, akkor is, ha Hajdu mostani könyve sokkal igényesebb annál, hogysen Károlyi aktuális, hivatalos megítéléséhez kapcsoljuk.

Munkája lezárásakor még nem ismerhette a szégyent, hogy 2013 májusában hivatalosnak tekintett akadémiai álláspont születik, miszerint Károlyi Mihályról „...nem állapítható meg minden kétséget kizáróan, hogy közvetlenül részt vett volna önkényuralmi rendszer megalapozásában, kiépítésében, fenntartásában; de vitatott történelmi szerepénél fogva nem javasolt, hogy róla közterületet, közintézményt nevezzenek el...” Elmondták már másutt, de egyébként sem ez az a hely, ahol kifejtendő, hogy miért tragikomikus már az akadémiai állásfoglalás műfaja is, és miért szégyenletes és bugyuta a tartalma. Itt most csak annyit érdemes rögzíteni: már eddig is világos volt Károlyi viszonya az önkényuralmi rendszerekhez, de ha valaki elolvassa Hajdu könyvét, most újra pontos képet kaphat. Persze hogy vitatott a történelmi szerepe annak, aki – Hajdu szavaival – páratlan és példa nélküli pályát járt be. A korlátoltság azonban képtelen tolerálni a kivételest. Az érdekes az, mit vitatnak és mik a tények, milyen mérleget lehet az egész élet ismerete alapján készíteni. Tán csak nem az a helyzet, amit Hajdu Tibor ír epilógusában: ma már nem is az első világháború elvesztése, Trianon képtelen vádjá a fő bűne (másként: a vitatott szerep oka), hanem pacifizmusa, következetes antifasizmusa, az, hogy az első Magyar Köztársaság elnöke volt? Mindenesetre nem közterület-elnevezésről, szoborról van szó, hanem Károlyiról, aki most (a Tanácsköztársaság, a Horthy-korszak, a Rákosi-rendszer után) negyedik száműzetésébe kényszerül.

A szerző könyve előszavában azt írja: szándéka, hogy röviden ismertesse Károlyi életútjának vitatott fordulatait, mozgatórugóit, úgy prezentálja a tényeket, hogy az olvasó szembesíthesse őket a főhőst ért rágalomokkal, anélkül hogy közvetlenül foglalkozna ezek cáfolatával.

Bár a munka, annak rendje s módja szerint akkurátus jegyzetekkel, hivatkozásokkal támasztja alá állításait, sehol nem említi tételesen az elmúlt két évtized Károlyit rágalmozó, tévedéseit, hibáit abszolutizáló írásait. Az olvasó, ha érti is az eljárást, azért sajnálja e hiányt, hiszen a rágalomnak, torz interpretálásnak intellektuális színvonalától függetlenül is van akkora társadalmi hatása, hogy indokolt lenne némi dokumentálás. (Mondjuk például, Boross Péter volt miniszterelnök is cikksorozatban fejtette ki helyesnek vélt álláspontját Károlyi kártékony szerepéről.)

Hajdu történészként, szakmai értelemben valószínűleg olyan komolytalannak tekinti ezeket a megnyilvánulásokat, hogy az említéssel nem szeretné megemelni őket. Úgy látja, a rágalmozók egyik része egyszerűen tudatlan, legfeljebb hazug olvasmányok alapján tájékozódik, náluk hitről van szó. Velük ezért nem érdemes vitatkozni. A rágalmozók másik része – így Hajdu – rendelkezik a szükséges történelmi ismerettel, ők tudatosan állítanak valótlan, mondjuk valami aktuális politikai kurzus támogatására, haszonlesésből. Őket meg ezért nem lehet a tényekkel befolyásolni, s persze szakmai értelemben komolyan venni.

Hajdu könyve jóval több egyébként, mint a fentebb idézett szándéka alapján esetleg feltételezné az olvasó. Nem vitairatot tartunk kézben, nem a fordulatok mozaikjait rakja egymás mellé, hanem Károlyi életének leírásával, a lineáris történettel, illetve a körülmények elemzésével mutatja be, hogy mi miért úgy történt, ahogy, hőstét mikor mi motiválta.

A szerző nemcsak Károlyi köz- és magánéletének, hanem a XX. század első fele magyar

történetének egyik legjobb mai ismerője. A korlátozott terjedelmi keretek között, Károlyi pályájára koncentrálna azonban a szükséges köztörténeti információkat csak érinteni tudja. Így a feltételezett laikus olvasó, különösen a dualizmus időszakánál valószínűleg csak „hozzáolvasással” igazodhat el a szerteágazó, a könyvben csak felskiccelt problémák között, mint a század elejének választójogi vitái, az agráriusok helye, szerepe, az obstrukciós válság ügye, a véderőtörvény, vagy a Monarchiát, a történeti Magyarországot a világháború nélkül is szinte már szétfeszítő nemzetiségi kérdés.

Aki ebből a könyvből ismerkedik meg Károlyi életével, az a „nagypolitika” mellett olyan szórakoztató gyöngyszemeket is talál, mint a kor két meghatározó politikusa, Tisza István és Károlyi, a két látáshibás úr első vérig tartó párbajának említése; a száz évvel a történetek után bukolikusnak tűnő abszurd helyzet, miszerint Károlyi Mihály huszárszászlós a bukovinai frontról utazgatott haza békepárti parlamenti beszédeire; vagy a hőst oly jól jellemző történet, miszerint élete első negyven évében soha nem kényszerült egyedül öltözni, így nincstelen emigránsként cipőfűző-kötési gondjai (is) adódtak.

Hajdu jól össze tudja egyeztetni Károlyi kivételesen bátor döntéseinek tiszteletét, az esendő magán- és közember bemutatásával, egy hiteles, reális portré megrajzolásával. „Nem állítanám – írja –, ... hogy Károlyi a legkiválóbb magyar politikusok közé tartozott volna, Kossuth, Deák vagy akár Tisza Kálmán, Bethlen István színvonalán.” Inkább a kiegyezés korának nagyhatalmú, tehát karrierre nem törekvő, jól informált, idegen nyelvekben járatos, profivá nem váló, bizonyos értelemben műkedvelő szereplője volt, mint Apponyi Albert, ifjabb Andrássy Gyula vagy éppen Teleki Pál is. Nem volt jó politikus – idézi saját 1968-as cikkét –, a szónak abban az értelmében, hogy a mesterkedésekhez túlságosan nagy úr volt, hívek jóllakatásához túlságosan tisztakezű, a forradalmi merészséghez, az egy ügy feltétel nélküli szolgálatához szükséges könyörtelenséghez túlságosan pacifista.

Hogy megy-e könyvek által a világ elébb, hogy ez az olvasmányos, ugyanakkor szakmailag igényes életrajzi könyv befolyásolja-e Károlyi mai, holnapi megítélését, nehéz felmérni. Nem a szerzőn múlik és nem is e kis kötetben, amelynek tartalmához méltó igényes borítója külön is említést érdemel (Sebastian Stachowski terve), mint ahogyan az is: jó, hogy néhány, a szöveget kiegészítő fotó is belefért a kiadványba, egyebek között a Károlyi-családról készült, jól ismert André Kertész-képek, 1927-ből, szintén Párizsból.

Hajdu Tibor: Ki volt Károlyi Mihály, Napvilág Kiadó, Budapest, 2012, 298 oldal, 2800 forint.

Tetszik

Egy embernek tetszik. Legyél Te az első ismerőseid közül!

Kapcsolódó írások:

1. **Pető Iván: Hogyan laktak gazdagék? (Somlai Tibor: Volt és nincs. Nagypolgári és arisztokrata enteriőrök 1900–1945. Budapest, 2012, Corvina.)** Somlai Tibor könyve, amely a 20. századi magyar enteriőrművészet irányzatairól...
2. **Hajdu Tibor: Károlyi Mihály és akiknek nem kell** Jött a parancsolat, Kövér László, a kormánypárt vezető politikusa megüzente:...
3. **Pető Iván: A megélt történelem színpada (Falú a városban: az angyalföldi OTI-**

telep. Dokumentumok és néprajzi tanulmányok. Szerkesztő Juhász Katalin. Budapest, 2012, L'Harmattan.)

„...a mikroömyezet »színpadain« játszódik közvetlen módon a történelem, amely itt...

4. **Almási Miklós: A lakható város álmái (Michiel Wagenaar: Városépítészet és polgári szabadság. Hat európai főváros fejlődésének összehasonlító elemzése. Fordította Bérczes Tibor. Budapest, 2012, Terc Kiadó.)** A téma: összehasonlító európai várostörténet. És a rajzszög, amire az...
5. **Almási Miklós: Liminális szerint a világ... (Vitányi Iván: Új társadalom – új szemlélet. Kísérlet az emberi világ új jellemzőinek kritikai elemzésére. Budapest, 2007, Napvilág Kiadó-Táncsics Alapítvány. 244 oldal. %%)** Almási Miklós Liminális szerint a világ... Bocs, mindjárt magyarázom...

Cimkék: Pető Iván